

ס פ ר י ם

רומנטיקה ומרי

"רומנטיקה ומרי" התפרסם במקורו כחלק מסדרה גדולה באנגלית שמחברים שונים תרמו בה את חלקם בהעלאת קווי-מיתאר עיקריים של פרקי-זמן תחומים בתולדות הציביליזציה. ההוצאה בחרה לתרגם ספר זה, תלוש ממקורו, לא בשל היותו תרומתו של היסטוריון ישראלי בעל-שם למפעל מו"לי בריטי אלא, בלי ספק, משום שפרופ' טלמון קשור, בעיקר בשנים האחרונות, בכמה הופעות פובליציסטיות-היסטוריות ש-ענייניו במתרחש ובמתהווה בארץ אגב העלאת השוואות ובשילוב עם חזות נבואית-אפורה קאליפטית בעלת גוון דטרמיניסטי הרחוק מר-חק רב מאד מן הממד האינטלקטואלי-הספ-קני שמציע ישעיהו ברלין להיסטוריון לנקטו כלפי "הכרחיותם של תהליכים" או "גזרי-דין של ההיסטוריה" שאין מהם מנוס. מי שמכיר את משנתו של טלמון מספריו "רא-שיתה של הדימוקרטיה הטוטאליטארית" ו-"המשיחיות הרומנטית", או מקבצי-המסות שלו "אחדות וייחוד" ו"ישראל בעמים", לא ימצא ב"רומנטיקה ומרי" אינטרפרטציה היסטורית שאינה מופרת לו. דומה גם כי בספר זה ימצא מבט-מגבוה, מפרספקטיבה רחבה מאד, על תקופת-השנים בין ווטרלו וקונגרס-וינה לבין "אביב העמים"—הפרץ המהפכני המחודש ששטף את אירופה ב-1848 ואם גם דעך הנה הוסיף משקל למישקע המהפכני העמוק של המהפכה הצרפתית—בתוספת כמה גילויים מתומצתים יותר של ההיסטוריוסופיה של פרופ' טלמון.

טלמון עומד בוויכוח—דרך-כלל-במובלע—

עם בעלי משנה היסטוריוסופית, שהופיעו אצלנו באחרונה ואשר פיתחו תיזה הטוענת להבחנה גמורה ומלאה בין ההיסטוריה של "הציביליזציה היהודית" לבין ההיסטוריה של הציביליזציה המערבית, תיזה שהיא חילון מעורפל ומבולבל של התפיסה הדתית-האור-תודוקסית של ייחוד העדה היהודית וההיסטוריה היהודית. גם טלמון מעמיד בעצם תיזה שהיא חילונה של תפיסה יהודית היסטורית, אך להבדיל מבעלי-הפלוגתה הסמויים שלו הוא "מיהד" את ההיסטוריה המערבית. אם אפשר לסכם את המוטיב השליט בהיסטוריה המערבית, לפי תפיסת טלמון, הרי זו הכמיהה אל הגאולה, כמיהה משיחית שטלמון מניח א-פריורי כי מקורותיה יהודיים (הנחה א-פריורית אשר אף באחת ממסותיו לא תהה טלמון על אמיתותה!). החברה המערבית כמהה לגאולה, לישועה, וכמיהה זו היא דרך ארוכה ומפותלת, רצופה הרי-הרים של כוונות טובות ופשעים גדולים, שיש בהם יותר משמינית של גיהנום עלי-אדמות. אכן, תקופת-השנים שבין 1815 ל-1848, שנה בה התפרצה הפמיהה המשיחית בבת-אחת בהר-בה מארצות אירופה, היא גם התקופה בה לבשה הערגה לגאולה פנים אחדים: הרומנטיקה, המכלכלת היצמדות למסורת ולגיטי-מציה, אסקיפיזם רומנטי ולאומיות רומנטית, סוציאליזם אוטופי ומרקסיזם-קומוניזם מהפ-כני אינטלקטואלי מצד אחד ומשיח-רומנטי מצד שני. הרי זו תקופה אשר כרופא-מנתח מנסה טלמון לפתוח את גופה ולהצביע על צמתי-עצביה ועל תגובתם. מכאן גם תפיסתו את הרומנטיקה, ובמידה רבה גם את הסוצי-יאליזם, כתגובה פסיכולוגית למאורעות ול-זכרונות, תגובה פסיכולוגית-קיבוצית על טראומות של העבר הלא-רחוק ועל הוויות חברתיות, כלכליות ופוליטיות אשר הרגישים באדם, האינטלקטואלים, האמנים, חשים בהן לפני בגיי-זמנם, ותחושה סייסמוגרפית זו מ-גרה את עצביהם ואת תבונתם ומעוררתם לחפש מרפא, ולעתים גם לעמוד בראש תנו-עות של מחאה, מרי ומהפכה המבקשות לה-ביא מרפא—כלומר גאולה. השימוש במינוח פסיכואנליטי לגבי קבוצות גדולות, חברות

* יעקב טלמון: רומנטיקה ומרי; תרגום: יונה שחר לוי; עם עובד, 1973; 232 עמ'.

מיוזגם של שני הפכים המתלכדים בתוך הדינאמיקה של הנסיון האנושי לישוב את התביעה לחירות עם האידיאל לשוויון וכד'.

תולדות הציונות

ההיסטוריה הציונית מציבה בפני כותביה אתגר קשה. לא ייפלא אפוא שרבים מאד מדברים עליה ומתווכחים עליה אבל מעטים מאד כותבים אותה. לפעמים יש פער גדול, אפילו עצום, בין העתון והדיון ההיסטוריוסופי והאידיאולוגי לבין הבסיס ההיסטורי של הדיון. אף-על-פי-כן ההיסטוריה של התנועה הציונית ותולדות "היישוב" (קביעת היחס בין שני אלה אינה רק ענין להכרעה אידיאית אלא גם קושי טכני אובייקטיבי גדול) מאפשרות כבר פרספקטיבה וריחוק המספיקים לתארן בראש-וראשונה כאירוע, כאפוס היסטורי, שאנשים הרבה מעורבים בו ושתכליתו ועיקרו המעשה, ולא כוועידה או כנסיה של חכמי-פילפול. האידיאולוגיה היא חלק מן ההיסטוריה ואינה עומדת מעליה כמין לוח-בקר והכיוון המריץ את הבריות אנה ואנה.

ספרו החשוב של פרופ' לקויר מצטיין בכך שהוא בראש-וראשונה היסטוריה של המעשה הציוני, והוא מקצה פרק אחד מיוחד לדיון בשאלות-היסוד הציוניות—שנחוץ היה, כנראה, במהדורה האנגלית ואיני משוכנע בנחיצותו האוטונומית במהדורה העברית (העשויה במידת רישול וזילזול בקורא העברי שאינה הולמת הוצאה מכובדת כהוצאת שוקן). לקויר רואה בציונות תנועה המונית יהודית, שחתירתה לדומינאנטיות בעם היהודי היתה ממושכת ויגעה ואשר הוכתרה בהצלחה מדינית רק אחרי חיסולה של יהדות אירופה והקמת המדינה; תנועה המונית מאורגנת, השואפת למטרות פוליטיות וחברתיות קונקרטיות תוך שהיא מונעת על-ידי עיקרי-יסוד ואמונות משותפים ומפולגת לאסכולות, מפלגות וסייעות.

* זאב לקויר: תולדות הציונות; תרגום: חיים גליקשטיין; הוצ' שוקן, 1974; 448 עמ'.

שלמות ולאומים, כאילו היו יחידה אחת, מיקשה אחת, נראה לי אלמנט ספרותי מהמם בהשפעתו יותר מאשר אלמנט היסטוריוגרפי בעל תוקף וערך. אך מילון המונחים הפסיכואנליטיים של טלמון הוא קצר ביותר והוא כולל בעיקר את ה"טראומה" ואת ה"נוורוזה" ואת ה"אובססיה".

ענין אחר הוא הדרך בה הוא מתאר התהוותן של אידיאות, שהרי טלמון הוא במובהק ובמודע היסטוריון של אידיאות. בהקדמה הקצרה הוא כותב: "נטייתי האישית היא שגרמה, שאתן דעתי יותר על תבניות של מחשבה והתנהגות מאשר על תשתית המציאות החברתית-הכלכלית". משפט זה אינו צריך להטעות את הקורא; טלמון בקיא גם בתשתית החברתית-הכלכלית אלא שהוא מעבירה אל מאחרי-הקלעים כרקע המוצק ועם זאת הדינאמי—של הבימה ההיסטורית עליה מתחוללת הדראמה והטראגדיה האנושיות של החתירה לגאולה. אולם תולשתה של תפיסה זו בכך שהיא חסרה הסבר מספק לדרך בה האידיאות והרעיונות, המתפתחים בחבורות של אינטלקטואלים ואנשי-רוח יוצרים, עוברים אל ההמון הרחב ונשתלים בקרבו; מעבר האידיאות מהוגיי-הדעות הסוציאליסטיים אל המחנה הסוציאליסטי-הקומוניסטי מובהר היטב יותר מאשר תהליך המעבר של האידיאות מהוגיי-דעות בודד—כגון הרדר, למשל—אל התנועות הלאומיות שהעלו המלחמות הנפוליאוניות בעוז רב על פני-השטח.

ההיסטוריה האירופית—בצומת-דרכים זה של 1815—1848—נקלעת בין חלופות נוגדות שכל אחת מהן סתירה פנימית אימאננטית, קבוצה של אַנטינומיות. ההיסטוריה היא מאבק בין ניגודים השואפים לגאולה כאשר האופק המשיחי ההרמוניסטי מעלה בתוכם וריאציות, כפילויות וסתירות פנימיות כגון זו של הסתירה הרומנטית, שטלמון דן בה בפרק חלש וכללי מאד; סתירה בין ראציונליזם ואי-ראציונליזם, בין אסקיפיזם סגפני למעורבות פוליטית מיליטאנטית ומיסיונרית ועוד, או של הסתירה הדימוקרטית המעלה את "הדמוקרטיה הטוטאליטארית",